

15 urte, nobela 1, 8 eskarmentu¹

Zergatik hasi nintzen nobela bat idazten?

Zerk bultzatu nindun lanean astea?

Zertan datza inspirazioa?

Hauek dira, besteen artean, Lourdes Oñederrak

bere buruari egiten dizkion galderak.

dituen abenturan. Orduko hura, beraz, oraingo hau izango zen eta izaten hasi zen; oraingo hau orduko hartatik dator, han du oinarria eta hura ere hau da.

Bi ez diren bi horien bitartean, idazketaren abentura: niretzat, gauzarik potenteena, indartsuena, jasangaitz eta gozagarriena.

Ez dakit deskribatzen hor gertatzen dena eta ez dut uste nahi ere nahi dudarik. Beldur naiz, ziurrenik, analizatuz gero, zerbaitek ez ote didan huts egingo, zerbaitek ez ote zaidan agortuko edo, okerrago, ez naizen gehiago dibertituko.

Hori bai, liburu aurkezpenek eta elkarrizketek zenbait gauzaz pentsatu beharra ekarri didate eta, pixkana, metatu zaizkit gai batzuen inguruko arrastoak, aztarnak, hondakinak agian. Dena delako horri kontatzeko moduko itxura ematen ahaleginduko naiz ondoko lerroetan.

Horretarako, harridura-iturri (edo horren oso antzeko zerbaitek) gertatu zaizkidan gaien araberako multzoak egin ditut eta, eskarmentutzat hartu ditudalako, "E" deitzen diren multzo horietako bakoitzari zenbaki bat eman diot, besteetatik bereizteko eta ordenatu ahal izateko. Deskripzioa ere lortzen ez denean, ez dago sailkapena bezalako ihesbiderik eta zenbaketa da sailkapenik errazena. Hara hor bada, zenbakiek eskatzen duten hurrenkeran antolaturik, inolako teorizazio edo orokortasun intenziorik ez duten eskarmentu puskek.

1. E: ARGITARATZEA

Eskarmentu erabatekoena, absolutuena behar luke argitaratzearenak. Ez du bueltarik, gertatu da, ezin da atzera egin. Orain nire lana, horren luzaroan nirekin ibili dena, besterena ere bada. Ni ez naiz lehengo, orain idazle naiz. Kitto.

Ezin dut beste ezer esan. Ezin dut beste ezer esan oraingoz. Ziurrenik gertuegi daukat

O.E

Hamabost urte eman ditut nobela bat idazten. Hamabost urte dira, bederen, nobela hori idazteko lehen asmoa izan nuenetik: ez edozein nobela, ez nobelaren bat idazteko asmo orokorra, ez; nobela hori zehazki.

Hori ere ez da egia osoa, ordea, nobela zehatz bat idazteko asmoa izan bainuen, emakume bat eta bi gizon protagonista zituen nobela bat, baina orduko nire gogoko nobela hura ez zen orain, duela urte eta erdi, argitaratu den nobela. Ez nuke jakingo esaten nolakoa zen orduko hura, nire gogoan zegoena, intentzio zen hura, baina ezin izan zitekeen oraingoa, honek hamabost urteko lana jaso baitu, gora eta behera ibili baita, barrura eta kanpora, hona eta hara. Gogoan dut orduko hartan emakumeak eta gizonek elkarrekin egiten zutela bidaia, elkarrekin joan behar zutela edo joanak zirela Italiara, Erromara agian. Emakume hura Luzia deitzen zen, baina ez dakit zenbat iraun zion izen horrek, ez dakit noiz bihurtu zen Teresa.

Orduko hartaz eta oraingo honetaz hitz egitea ere faltsua da neurri handi batean, *orduko hura*, letrak paperean jartzeari ekin bezain laster hasi baitzen *oraingo hau* bihurtzen, bihurtzen eta bihurtzen, hamabost urte iraun

Dominique Gonzalez-Foerster, Pierre Huyghe, Philippe Parreno *Le Narrateur* 1998

oraindik denboran, patxaraz aritzeko. Ez dut uste oraindik nire onera etorri naizenik.

2.E: IDAZTEA ETA INSPIRAZIOA

Idaztea, idazten jartzea. Inspirazioaz ari ote naiz? Hori al da idaztera bultzatzen duena? Inspirazioa?

Borborka idazten da, batzuek borborka idazten dugu, nik borborka idazten dut, irakiten hasiko banintz bezala. Bada zerbait gertatzen dena edo gertatzen ez dena. Gertatzen bada, mementu batek, esaldi batek, idaztera bultzatzen naute.

Batzuetan bultzada horiek irudiak dira, lilura-abiatzaileak. Eszena osoak izaten dira, eszenatoki osoak: ez da norbait edo zerbait, norbait edo zerbait nonbaiten baizik. Norbait norabait edo norbaiti begira; zerbait nonbaiten beste zerbaitek bustia, ukitua. Kolore bat beste baten ondoan edo gainean. Ikusten dudana eszena bat izan daiteke edo, begibistan daukadanetik aurrera eginda, irudimenean pizten zaidan pelikula, edo pelikula bat, zinean ikusten diren horie-

takoa, pelikula bat edo pelikula baten zati bat, eszena bat, pertsonaiaren bat norbaiti begira. Agian, niri begira.

Beste batzuetan hizkuntza, hizkuntz puskaren bat, hitz bat, esaldi bat izaten da horrela jartzen nauena, borborka, idatzi beharrean, ezinbestean idatzi beharrean. Hori Teresari, nire pertsonaiari, erragalatu diot. Horrela hasi nuen udazkeneko atala.

Inspirazio edo dena delako horrek (sinpleagoa zirudien karrera garaiko Joyceren epifaniarenak) hasteko balio du, martxan jartzeko. Beharrezkoa da lanari ekiteko. Baina ez da automatikoa eta ezin da gertarazi ere. Tarteka truko batzuek balio dute. Musikak, beharbada, musika klaseren batek apika.

Iruditzen zait, dena den, honetaz ari naizela besteari ihes eginaz, besteari, galdera handiari, ezin diodalako eutsi: zergatik idazten dugu idazten dugunok. Baten batek izango du erantzunik, baina niri interesatzen zaidana ezinbestean, ia gogoz kontra eta helbururik gabe idazten dutenena da, horiek

baitira gertuen gelditzen zaizkidanak. Uste dut horien erantzuna, baldin badute, iluna izango dela, korapilatua.

3.E: NAHITA IDAZTEA, HIZKUNTZAREKIKO BORROKA

Lehen bultzada eta gero, jarraipena dator, ondorengo egintza hori, nahita idaztea, idaztera eseri eta orduak sartzea ... Irudiak, eszenak, hizkuntza bihurtzea. Eta hor latzena, gogorra, zailena: hizkuntza bera, lehengai eta lanabes, biak batera, dugu hori.

Txikitan askotan joaten nintzen amarekin kafea erostera. Noizbait behintzat joan nintzen eta orain iruditzen zait askotan izan zela. Edonola ere, gauza ziurra da kafearen usainak egiten zidan zirrara. Nola desiratzen nuen usain hura, zer nolako gogoa ematen zidan neureganatzekoa, irenstekoa, hartzekoa. Oraindik ez zidaten kafea edaten uzten, txikiegia nintzelako. Ezinbestean noski, denbora igaro zen eta niri kafea hartzeko urteak etorri zitzaizkidan. Zapuzte izugarria izan zen. Edan nuena ona zen, baina ez zen usain hura: beste zerbait zen.

Tacita Dean *Disappearance at Sea* 1996

Idaztean ere gauza bera gertatzen da askotan. Idatzia gustukoa izan daiteke. Ondo idatzia ere badagoela pentsa dezake batek. Baina, sarritan, idatzia ez da sentitutako hori, jaso nahi izan den irudi hori, ametsak edo memoriak utzi duen usain hori: beste zerbait da.

Bi bide ikusi ditut nik hortik irteteko, bi tranpa ziurrenik, bi itxurazko konponbide: (a) Hizkuntzari eramaten uztea, arriskuari amore eman eta kontrola laxatzea, olatuak harrapatu gaituela sentitzean igeri egiteari uztea bezalako zerbait. Horretarako, ezinbesteko eta zaila da mementu hori antzematea. Batzuetan ez dago oraindik nahikoa indar; beste zenbaitetan beranduegi uzten diogu igeri egiteari eta olatua gu gabe iristen da hondar ertzera.

Olatuak harrapatze hori ahotsaren kontua izan daiteke. "Lo importante de contar no es el argumento, sino encontrar la voz" irakurri nion John Bergerri elkarrizketa batean². Nik uste dut bigarren personarekin egin nuela urrats inportante bat alde horretatik. Istorioa aditz eta izenordeen bigarren pertsonarekin kontaktzen hasi nintzenean, txanpa hartu nuela, hizkuntzaren etorrian murgildu ahal izan nintzela eta kontaktak berezko erritmo baterantz egin zuela. (b) Abiapuntuaz bestelako zerbait sortzea, adieraztea. Ondorioak ez dute zertan txar izan behar. Ateratzen dena ez zegoen lehen bultzadan, baina badu berez balioaren bat eta gusta lekiok irakurleren bati.

Ni ez nau horrek asko betetzen, agian 1.E atalean esan ditudanengatik. Ziurrenik horren indarragatik idazten dudalako. Ez dakit bestela idazteak merezi duen, niretzat merezi duen, esan nahi dut.

4.E: EUSKARA ETA ERDARA, ITZULPENA Norberaren lana euskaratik gaztelarrera berehala itzuli behar izatea ez da eskarmentu makala. Batetik, gogor gertatzen da berehala itzultzea, oraindik bero dagoenean orijinala, oraindik liburu itxura gauza berria denean. Bestetik, bizipenaren indarra areagotzen du itzulpena lehen hizkuntza batetik beste lehen hizkuntza batera izateak. Lehen eragileak, azkartasunak, gordintasuna ematen dio bigarrenak erakusten duenari eta bigarrenak erakusten duena da badirela hizkuntza biek batzan dauzkaten arazoak eta badirela hizkuntza bakoitzaren bereizgarriak.

Nire nobela emozio nobela da, deskripzio nobela baino areago. Hizkuntza ez dena hizkuntzaratzeko saioa. Pentsamendu linguistikoa mugetan dabil. Horregatik bortxatzen du gramatika, batik bat sintaxia eta, zertxobait, lexikoa. Hizkuntzak traba egiten du, kontra egiten du, edozein hizkuntzatan.

Baina badira hizkuntzak ezberdin egiten dituztenak. Soziolinguistikoki agertzen duten garapen mailarekin lotua bide dago, adierazpide eta esamoldeak asmatu behar direnean, euskara gaztelera baino emankorrago gertatzea. Bestela esan, errazagoa da euskaraz asmatzea, zerbait lehenengo aldiz esatea. Hizkuntza ez dago bestea bezain erabilia. Horrexegatik, ordea, hain zuzen ere errazagoa delako, ez da horren inpaktantea.

Ikuspuntu linguistiko soiletik ere, diferentzia nabarmenak daude. Ezin da hemen aipatu gabe utzi erritmo ezberdintasuna eta esan behar da, gainera, ez dela misterio handiko gauza. Izan ere, euskara bezalako hizkuntza eransleek izenak elkarren segidan kateatzeko bide morfologiko gehiago eskaintzen dituzte horretarako dituzten atzizkien bidez. *Ordutik honako tartean* bezalako egiturak arindu egiten zaizkit ezinbestean gaztelerez. Kontua ez dira izen eta aditzak, preposizioena, partikula txiki aske horiena baizik: hitzen multzokatze eta metatze astunago hori euskaraz egin daiteke, hitzak lotu itsatsiaz, ezkerretara josiaz, gainera.

Agian, gaztelerez hasi banintz, nobelak ez zuen horrenbeste eta horrenbesteko esaldi laburrik izango.

5.E: ELEBITASUNA

Orain arte itzulpenaz esanak itzulpenaren alderdi politenetik datoz. Bada beste alderdi bat askoz zailagoa dena: zailago bizitzen, zailago kontaktzen. Elebidunon izate linguistikoa muinen bat ukitzen duena, *soziolinguistika* hitzaren lehen zatia bigarrenarekin bilbatzen denean ziurrenik.

Gordina da itzulpenaren behar erabateko eta azkarra gure gizartean: nire inguruko zenbatek ezin izan nauten irakurri, lana gaztelerez agertu den arte. Zenbatek nahia go izan duten gaztelerezkoa irakurri, bien aukera izan dutenean. Azterketa eta balioztatze estatistikoak egin gabe hemen, aitortu behar da gogor dela elebidunon hizkuntza batek besteak baino zenbat gutxiago balio digun bizitzea. Idazle bezala absurduaren usaina ere dastatzen hasten da, enpirikoki kausitzean lanerako hautatu den hizkuntzaren ez-nahikotasuna; baina ez naiz ausartzen aurrerago egiten bide horretan oraingoz.

Badakit elebidun izateak eta inguru elebidun batean hazia izatea zein mesedegarri izan zaidan hitzen ehuna ukitzen ikasteko orduan, hitzen pisua neurtzeko orduan: nola hitzek gertatu direneko kolorea hartzen duten, ahoskatu dituenaren ahotsaren oihartzuna, mementuaren usaina.

Hizkuntza batekoak bestearen esaldietan txertatzeak konkretuaren indarra du. Jasper

Johnsek margolan abstraktuan eskoba itsastea bezalako zerbait da. Hori hitzunak daki. Idazleak ulertzen duenean, akademien arauak estu gelditzen zaizkio.

6.E: PERTSONAIEN ASKATASUNA

Pertsonaiez noizbait ikasi nuen, apunteetan jaso nuen, autorearengandik beregaindu egiten zirela. Autore batzuek hori ziotela. Ez nuen sinetsi. Ezin nuen sinetsi idazleak sortzen bazituen nola egiten zioten aurre, nola egiten zioten ihesi haren gobernuari.

Gero, idatziz, hamabost urteotan ikusi dut hori egia dela; idazketa bilakabideak berez egiten duen zerbait dela; idazteak, denboraren laguntzaz bata bestearen ondoren lerraturikako hitzak metatzean gertarazten duen zerbait dela. Idatzia idazlea baino txikiagoa bide da, idazleak ekoizten eta moldatzen duen neurrian, baina bera baino handiagoa ere bada, ez baitu idazleak erabat menperatzen.

Pertsonaien beregaintzean nabarmentzen da idatziaren berezko indar hori beste inon baino areago. Istorioa kudeatzea gutxienekoa da. Olatuaren bultzada pertsonaiekin dator. Azken batean, niretzat, pertsonaia da argumentua eta pertsonaiaaren garapena bidea erakusten didan ildo. Azken batean pertsonak, nik eta bestek, sortzen didaten harriduraren inguruan ari naiz ziurrenik: nola moldatzen garen pertsonok suertatzen zaizkigun istorioekin. Pertsona: grekeraz teatroko maskara adierazteko erabiltzen zuten *prósopon* hitzetik dator gure oraingo *persona* hitza.

7.E: PERTSONAIA ETA IDAZLEA, AUTOBIOGRAFIAREN MORBOA

Jakingo balute Teresak nik baino zenbat indar handiagoa duen, nola menperatu nauen, ez lidake inork galdutuko ea zenbat ni dagoen Teresarengan. Eta nik ez nioke erantzun beharko, noraezean erantzun behar izaten dudana bezala, ez dakidala, ezer ez eta dena, eta ez zaidala axola... Nobelan agertzen direnak ere niri gertatu ote zaizkidan galderari ere ez dakit nola erantzun. Gutxi sinesten baitidate, esaten diedanean batzuk bai, beste batzuk ez eta beste batzuk ez dakidala, benetan ez dakidala.

Oso zaila da honetaz hitz egitea. Hobe esan, uste dut ez duela askorako balio hau argitzen saiatzeak. Ulertzen duenak ez du hitz askorik behar. Ulertzen ez duenak ez du ulertuko, ezin du ulertu, esaten zaiona esaten zaiola ere. Idaztearen obszenitatea sentitzen duen idazleak bakarrik uler dezake bete-betean kontatzen den anekdota dela, alde batetik, alde honetatik, gutxienekoa.

Idaztea bera, benetan idaztea, hain da eginahal bortitza, indar primarioen halako inarro-saldia, hain da norberaren barrenbarrenekoak erabiltzea, hain da intimoa... Idatzi dena erakutsi eta argitaratzean eta, baita lehenago ere, hitzak bata bestearen esaldi idatzietan kateatzean, batek, intimitatek intimoenean ari zela, eszenatoki batean jarri dutela sentitzen du.

Kontatu ditudanak kontatzeko ausardiagatik

zoriondu nau baten batek. Irribarrea ximeldu zait eskerrak ematerakoan. Izan ere, ausardia ez dut jarri kontatu dudana kontatzean, kontatzean baizik, idazteko behar da ausardia eta indarra, ez gauzak kontatzeko: hain zuzen ere, erabateko autobiografia egiteko muga besteengan ikusten dut nik nire buruarengan baino areago. Ezin ditut niri gertatuak kontatu nirekin bizi izan dituztenekiko errespetuagatik, ez niregatik.

Ausardia idaztea eta idazten dena erakustea da, exhibizionismo maila horretara iritsi denari berdin-berdin litzaioke bere diarioa argitaratzea.

8.E: BETIKO GALDERA, BETIRAKO
Gorago, 1. E atalean, esan dudana bezala, edozer gauza izan daiteke idaztearen abiaburu, hasiera, lehen bultzada, edozer: egoera bat, irudiren bat, entzundako elkarrizketa edo asmatutakoa.

Edozer gauzak atera dezake bide Erdiko geldialdi batetik ere. Halako batean nengoen ni, ez atzera ez aurrera, Fabrizio de Andréren kantua entzun nuenean. Bere ahotsak eta ahots hark zekarzikidan hitzek eragin zidaten "pelikulak" istorio bat eratu zuen nobelaren barruan, pixkanaka sakontzen eta han-hemenka errepikatzen hasi zitzaidana, nobelaren osagai funtsezko bihurtu zen arte. Mila nobela has daitezke, horrela, bakarraren barrenean.

Edozer gauza izan daiteke, baina ez du edozerk balio, ez baitu balio norberaren nonbaiteko zerbait ukitzen ez duenak, itxuraz oso "literarioa" bada ere. Ziurrenik bat nator hemen ere Natalia Ginzburg-ek horren ederki esan zuenarekin: "La memoria es amorosa y no es nunca "casual". Ahonda sus raíces en nuestra propia vida y por ello su elección no es nunca "casual" sino siempre apasionada e imperiosa. Lo pensé pero luego lo olvidé, y seguidamente durante muchos años me entregué al juego de la ociosa invención, creyendo poder inventar a partir de la nada, sin amor ni odio, entreteniéndome entre seres y cosas por las que sólo sentía una ociosa curiosidad"³.

Halaz ere, badakit oraindik ez diodala betiko galderari, benetako galderari erantzun. Zergatik eseri nintzen, ukitu ninduenak ukitututa, ordenagailuaren aurrean, zerk bultzatzen ninduen piztu nuenean.

Galdera interesatzen zait, baina uste dut ez dudala erantzunik nahi. ■

LOURDES OÑEDERRA *idazlea eta Euskal Herriko Unibertsitateko Filologia Fakultateko irakaslea da.*

OHARRAK ETA ERREFERENTZIAK

1 Testu honen zatikako lehen bertsioa Gasteizko Filologia eta Geografia-Historiako Fakultatean Paloma Díaz Masek antolatu doktorego ikastaro batean aurkeztu nuen hitzaldi modura joan zen urteko azaroan. Eskerrik asko antolatzaile eta ikasleei orduko bultzadagatik.

2 *El País*, Babelia, 2000ko urriaren 23an

3 GINZBURG, N. *El camino que va a la ciudad*. Vitoria-Gasteiz : Bassarai, 1952

AZKEN BATEAN **pertsonek**,
NIK ETA BESTEK, SORTZEN DIDATEN
HARRIDURAREN INGURUAN ARI
NAIZ ZIURRENIK: NOLA **moldatzen**
GAREN PERTSONOK SUERTATZEN
ZAIKIGUN ISTORIOEKIN. PERTSONA:
GREKERAZ TEATROKO MASKARA
ADIERAZTEKO **erabiltzen** ZUTEN
PRÓSOPON HITZETIK DATOR GURE
ORAINGO PERTSONA HITZA.